

Milko Mejovšek
Smiljka Horga
Konstantin Momirović

Institut za kineziologiju
Fakulteta za fizičku kulturu
Sveučilišta u Zagrebu

KANONIČKE RELACIJE SOCIOLOŠKIH KARAKTERISTIKA I EFIKASNOSTI RESOCIJALIZACIJE U POSTPENALNOM RAZDOBLJU

0. UVOD

Primjena penoloških postupaka, a posebno primjena sankcija prema maloljetnim počiniocima krivičnih djela kompliciran je i dugotrajan proces, čiji ishod zavisi od mnoštva činilaca. S jedne strane rezultat penološkog tretmana ovisi o cjelokupnoj ličnosti tretiranog delinkventa, kao i o brojnim dimenzijama socijalne sredine u koju se po isteku penološkog postupka delinkvent vraća. Penološki se tretman, naravno, i ne može primijeniti u nekom, osim samog tretmana, potpuno praznom društvenom prostoru, niti je moguće isključiti pojedinačni životni prostor penološki tretiranog delinkventa i strukturu njegovih psihičkih dimenzija.

S druge strane uspjeh penološkog tretmana često je ograničen mogućim izborom sankcija, programom i sadržajem penoloških postupaka, stručnom razinom kadrova koji rade s maloljetnim delinkventima, vrstom i kvalitetom raspoloživih ustanova za odgoj ili preodgoj maloljetnika i mnogim drugim objektivnim uvjetima.

Poseban problem, povezan s primjenom penoloških postupaka, jest praćenje efekata tretmana pronalaženje onih indikatora uspješnosti procesa

resocijalizacije, koji će ponajviše moći upozoriti na stupanj integriranosti maloljetnog delinkventa s obzirom na mikro i mikrosocijalnu sredinu; a postizanje što uspješnije integracije maloljetnika upravo i jest svrha penološkog tretmana.

0.

Mnoge sociološke teorije ističu veliku važnost socijalne sredine za proces resocijalizacije maloljetnih delinkvenata. Od mnoštva činilaca spominju se struktura i kvalitet primarne grupe (veličina grupe, položaj grupe na stratifikacijskim dimenzijama, njezini stavovi, uzorci ponašanja, kulturna i obrazovna razina i sl.), umjesto maloljetnika u institucijskom subsistemu, vrijednosni sistemi makrosredine u kojoj se maloljetnik kreće i sl. Kakav je stvarni utjecaj socijalnog prostora na proces integracije u pozitivnu društvenu sredinu, teško je utvrditi, između ostalog, i zbog slabih metrijskih karakteristika socioloških mjernih instrumenata. Osim toga ni problem mjerenja samog procesa integracije nije jednostavan i to zbog više razloga. Jednu od čestih dilema u sociologiji, tj. koji indikator resocijalizacijskog ili bilo kojeg drugog procesa oda-

brati, lako je riješiti. Budući da je integracija maloljetnika u društveno-pozitivnu sredinu kompleksan proces, najbolje je odabrati veći broj bar hipotetski relativnih indikatora procesa resocijalizacije i tretirati ih multidimenzionalno. Drugi problem, tj. slabije metrijske karakteristike tih indikatora teže je riješiti, jer su zapravo indikatori uspješnosti tretmanskog postupka smješteni zapravo u sociološki prostor.

Iako komplicirano, proučavanje odnosa dimenzija socijalne sredine i resocijalizacije maloljetnika vrijedno je pažnje ne samo iz teoretskih nego i praktičkih razloga. Ne može se, naime, intervenirati u program penalnog ili postpenalnog procesa resocijalizacije ukoliko stupanj veze između učinka penalnog postupka i faktora socijalne sredine nisu poznati. Poznavanje te povezanosti omogućilo bi i uspješnije programiranje tretmanskih postupaka kojih je svrha pripremanje maloljetnika za uključivanje u konkretnu društvenu sredinu u koju se vraća po isteku sankcije. Poznato je da manji broj ustanova za odgoj i preodgoj maloljetnih delinkvenata ima zadovoljavajuće ili čak ikakve tretmanske programe, pa bi informacije u odnosu između procesa resocijalizacije i socijalnih činilaca mogle pomoći pri sastavljanju takvih programa.

Osim toga, briga društvenih institucija za maloljetnike, a posebno u postpenalnom razdoblju, nije ujednačena i različitog je opsega od institucije do institucije, vjerojatno najviše stoga što nije točno poznato koji faktori društvenog utjecaja najbolje pogoduju uspješnoj resocijalizaciji.

Poznata je, naime, činjenica da utjecaj mikrosredine slabi, a makrosredine raste u funkciji dobi, a kako su maloljetni delinkventi redovito osobe koje su pri kraju psihosomatskog razvika kada je mogućnost utjecaja na njih smanjena, potrebno je istaknuti iznimno značenje raznih činilaca makrosocijalne strukture. Značenje makro-

socijalne strukture naglašeno je u raznim teorijama socijalne dezintegracije. Proces resocijalizacije maloljetnog delinkventa uvelike je zavisian od stupnja integracije makrosocijalne strukture. Nije potrebno posebno dokazivati da će proces resocijalizacije maloljetnika biti znatno otežan ako se po završetku tretmanskog postupka uključuje u dezintegriranu makrosocijalnu sredinu. Postavlja se pitanje na koji način mora šira društvena zajednica djelovati na dezintegrirane makrosocijalne strukture. Sigurno je da je zadatak društvenih institucija da osiguraju ravnotežu tih dezintegriranih struktura, a osim toga i da preuzmu na sebe brigu o dodatnom odgoju i integraciji maloljetnika u užu i širu socijalnu sredinu.

Ovo istraživanje pokušat će u svom skromnom opsegu odgovoriti na neka od tih pitanja.

1. SVRHA ISTRAŽIVANJA

Svrha ovog istraživanja je utvrđivanje relacija između socioloških karakteristika maloljetnih delinkvenata i efikasnosti krivičnih sankcija koje su maloljetnim delinkventima izrečene u penološkom postupku.

Opravdana je pretpostavka da je resocijalizacija maloljetnih delinkvenata u zavisnosti od mikrosocijalnih i makrosocijalnih faktora. Penološki je, tretman prije svega, usmjeren na mijenjanje ličnosti maloljetnog delinkventa u socijalno prihvatljivom smjeru, dok je relativno mnogo manje pažnja posvećena tretmanu mikrosredine i makrosredine u koje se maloljetnik treba uključiti nakon primijenjene sankcije. Vrlo je vjerojatno da je efikasnost krivičnih sankcija u izravnoj zavisnosti od pripadnosti mikrosredine, a u znatnoj mjeri i makrosredine da prihvati i pozitivno djeluje na maloljetnika.

Utvrđivanje relacija između indikatora efikasnosti krivičnih sankcija i socioloških karakteristika maloljetni-

ka važno je zbog toga što se na taj način može ocijeniti važnost pojedinih socioloških činilaca u procesu resocijalizacije maloljetnih delinkvenata. Onim sociološkim činiocima koji su tijesno povezani s varijablama efikasnosti tretmana trebalo bi posvetiti posebnu pažnju, jer će se poboljšanje u domeni tih činilaca nesumnjivo pozitivno odraziti na afikasnost izrečenih krivičnih sankcija, odnosno na bržu i potpuniju resocijalizaciju maloljetnih delinkvenata.

Ovim istraživanjem nisu zasebno analizirane pojedine krivične sankcije, već sve sankcije zajedno, počevši od najlakše sankcije ukora, pa sve do najteže — maloljetničkog zatvora.

2. METODE ISTRAŽIVANJA

2.1 Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika je stratificirani arealni uzorak izvučen iz populacije maloljetnih delinkvenata muškog spola s područja SFR Jugoslavije, starih između 14 — 21 godinu. Minimalna naobrazba ispitanika iznosi četiri razreda osnovne škole.

Stratumi su definirani vrstom sankcije: ukorom, disciplinskim centrom, pojačanim nadzorom roditelja, pojačanim nadzorom organa starateljstva, upućivanjem u odgojni zavod, odgojno-popravnim domom i maloljetnički zatvor.

Areali su definirani kao područje okružnih sudova, pri čemu je vjerojatnost areala da uđe u uzorak bila upravno proporcionalna ukupnom efektivu areala.

Ispitano je ukupno 552 ispitanika kojima je u toku 1968. godine istekla jedna od navedenih sankcija.

2.2 Uzorak varijabli

Sociološke i demografske karakteristike ispitanika su pomoću upitnika SV, a indikatori efikasnosti krivičnih sankcija upitnikom VE. Sve varijable u tim upitnicima pripadaju klasi uređe-

nih varijabli, što znači da se nalaze najmanje na razini ordinalnih skala.

Ispitivanje upitnicima SV i VE* izvršili su posebno instruirani socijalni radnici 12 do 18 mjeseci nakon isteka sankcije, tj. snimanje socioloških i demografskih karakteristika maloljetnikove mikro i makrosredine i stupnja njegove resocijalizacije izvršeno je istovremeno.

Struktura socioloških i demografskih karakteristika, tj. struktura varijabli upitnika SV analizirana je u istraživanju K. Momirovića, J. Špadijerove, K. Petrovića, A. Hošekove i L. Zlobeca, 1973. Dobiveno je 6 latentnih dimenzija odgovornih za kovarijabilitet prikupljenih varijabli: socijalna integriranost porodice, regresivne mjere resocijalizacije, teritorijalna mobilnost porodice, način zadovoljenja potrebe za životom u grupi i društvena pomoć u procesu resocijalizacije.

Struktura upitnika VE, tj. struktura indikatora resocijalizacije maloljetnih delinkvenata upotrebljenih u ovom istraživanju analizirana je više puta. Tako su Špadijer, Ignjatović i Radovanović, 1973, u reduciranom prostoru izolirali samo jednu latentnu dimenziju, definiranu naročito odsutnošću recidivizma i integracijom u institucijski subsistem.

Spomenuti su autori na proširenom uzorku varijabli efikasnosti dobili dvije dimenzije od kojih je prva bila definirana isto kao i u prvom njihovom istraživanju, a druga odsustvom sociopatskih oblika ponašanja.

Dobrenić, Kovačević, Momirović i Singer su 1972. na drugom uzorku ispitanika i na kompletnom uzorku varijabli efikasnosti krivičnih sankcija izolirali tri dimenzije i to integraciju u institucijski subsistem, odsustvo sociopatskih oblika ponašanja i recidivizam.

* Upitnike SV i VE konstruirali su: J. Špadijer, M. Mejovšek, K. Momirović, D. Radovanović, D. Davidović, I. Ignjatović, S. Horga, N. Viskić i V. Kovačević.

Za ovo istraživanje uzet je iz upitnika SV jedan subset od 34 varijable* i to:

1. STAROST
2. ZANIMANJE DELINKVENTA
3. MOGUĆNOST ŠKOLOVANJA ILI ZAPOSLENJA
4. BROJ RAZREDA KOJE JE DELINKVENT ZAVRŠIO
5. PROMJENA ŠKOLE ILI RADNE ORGANIZACIJE
6. STRUKTURA PORODICE (S KIM ISPITANIK ŽIVI)
7. BROJ PROMJENA PORODICE
8. ŠKOLSKA SPREMA DELINKVENTOVA OCA (ILI SUBSTITUTA)
9. NADZOR RODITELJA
10. SOCIJALNO EKONOMSKI STATUS PORODICE
11. KULTURNA RAZINA MIKROSREDINE
12. VELIČINA PORODICE U KOJOJ JE DELINKVENT ODRASTAO
13. ODNOSI U PORODICI
14. PORODIČNA KOHEZIJA
15. SOCIOPATOLOŠKE POJAVE U PORODICI
16. POLITIČKA ANGAŽIRANOST PORODICE
17. TERITORIJALNA MOBILNOST PORODICE
18. TERITORIJALNA MOBILNOST DELINKVENTA
19. SUDJELOVANJE PORODICE U DELIKTIMA ISPITANIKA
20. OPRAVDAVA LI PORODICA DEVIJANTNO PONAŠANJE ISPITANIKA
21. PORODICA FIZIČKI KAŽNJAVA ISPITANIKA
22. PORODICA GRDI ISPITANIKA
23. PORODICA UVJERAVA I SAVJETUJE ISPITANIKA
24. PORODICA KAŽNJAVA ISPITANIKA FRUSTRACIJOM NJEGOVIH BIOTIČKIH POTREBA
25. PORODICA KAŽNJAVA ISPITANIKA FRUSTRACIJOM NJEGOVIH SOCIJALNIH POTREBA

26. UKLJUČIVANJE ISPITANIKA U DRUGE AKTIVNOSTI
27. INTERVENCIJA CENTRA ZA SOCIJALNI RAD
28. POMOĆ PRUŽENA DELINKVENTU U NALAŽENJU ZAPOSLENJA ILI PRODUŽENJU ŠKOLOVANJA
29. MATERIJALNA POMOĆ ISPITANIKA U POSTPENALNOM RAZDOBLJU
30. POMOĆ U PROCESU MIKROSOCIJALNE INTEGRACIJE
31. STOPA KRIMINALITETA U KRAJU GDJE ISPITANIK ŽIVI
32. POSTOJANJE DEVIJANTNIH GRUPA U MJESTU U KOJEM ISPITANIK ŽIVI
33. POSTOJANJE MJESTA ZA ORGANIZIRANI ŽIVOT I OKUPLJANJE OMLADINE U KRAJU GDJE ISPITANIK ŽIVI
34. POSTOJANJE RELIGIOZNIH ORGANIZACIJA U MJESTU GDJE ISPITANIK ŽIVI.

Iz upitnika VE izabrano je za ovo istraživanje 18 varijabli**

1. RECIDIVIZAM
2. PODACI O ALKOHOLIZMU
3. PODACI O SKITNJI
4. PODACI O PROSJACENJU
5. PODACI O KOCKANJU
6. PODACI O TAPKARENJU
7. PODACI O BESPOSLIČENJU
8. PODACI O DRSKOM PONAŠANJU
9. DA LI ISPITANIK DJELUJE ČISTO I UREDNO
10. DA LI IMA DUGACKU KOSU
11. USPJEH NA POSLU ILI ŠKOLI
12. DA LI MATERIJALNO POMAŽE PORODICU
13. ODNOS ISPITANIKA PREMA PORODICI
14. ODNOS PREMA DEVIJANTNIM GRUPAMA
15. PRIPADNOST PIONIRSKOJ, OMLADINSKOJ ILI STUDENTSKOJ ORGANIZACIJI
16. PRIPADNOST ORGANIZACIJSKJ

* Kategorije tih varijabli štampane u istraživanju K. Momirovića, J. Spadijerove, K. Petrovića, A. Hošekove i L. Zlobeca, 1973.

** Kategorije ovih varijabli štampane su u istraživanju »Relacija između sankcija izrečenih maloljetnim počiniocima krivičnih djela i njihovog ponašanja u postpenalnom periodu« V. Kovačevića, M. Prugera i K. Momirovića. Sve varijable, osim besposličenja skahirane su u društveno pozitivnom smjeru.

17. PRIPADNOST DRUŠTVENIM ORGANIZACIJAMA ILI KULTURNO-UMJETNICKIM DRUŠTVIMA
18. PRIPADNOST SPORTSKIM ORGANIZACIJAMA.

2.3 Metode obrade rezultata

Međusobna povezanost sustava socioloških i demografskih karakteristika maloljetnih delinkvenata u postpenalnom razdoblju i sustavu varijabli na temelju kojih se može procijeniti uspješnost procesa resocijalizacije, analizirana je Hotellingovom metodom određivanja kanoničkih korelacija. U tu svrhu primijenjen je Veldmanov program CANONA, koji je za računala tipa UNIVAC, serija 1100, adaptirao L. Zlobec. Osobitost algoritma na temelju kojeg je izrađen program CANONA je određivanje korelacija između manifestnih varijabli iz svakog skupa i kanoničkih varijabli. Matrice interkorelacija manifestnih varijabli iz svakog skupa i kanoničkih varijabli tih skupova mogu se interpretirati kao faktorske matrice kod kojih su koordinatni sustavi definirani kanoničkim dimenzijama, određeni tako da maksimiziraju relacije između parova kanoničkih varijabli uz uvjet njihove mutualne ortogonalnosti unutar svakog skupa i uz uvjet da kanoničke varijable, koje pripadaju različitim skupovima a nemaju isti indeks, budu također mutualno ortogonalne.

Značajnost kanoničkih varijabli testirana je Bartlettovim postupkom. Vjerojatnost da su koeficijenti kanoničke korelacije u populaciji ravni nuli, izračunata je za svaku kanoničku varijablu kako bi se odluke o važnosti kanoničkih dimenzija mogle donijeti uzimajući u obzir stvarnu vjerojatnost pogrešaka tipa I pri odbacivanju nultih hipoteza.

Izračunati su također i koeficijenti transformacije varijabli iz oba skupa u kanoničke varijable. Ti se koeficijenti mogu upotrijebiti za predikciju različitih dimenzija procesa resocijali-

zacije na temelju socioloških i demografskih karakteristika maloljetnih delinkvenata u postpenalnom razdoblju.

Utjecaj sustava socioloških i demografskih karakteristika maloljetnih delinkvenata u postpenalnom razdoblju na pojedine indikate efikasnosti resocijalizacije analiziran je iterativnim regresijskim postupkom. Za binarne varijable, kao što je posebno važna varijabla 35 (recidivizam), ovaj je postupak ekvivalentan Fisherovoj linearnoj diskriminativnoj analizi. Za ostale indikatore stupnja resocijalizacije koji su konstruirani kao uređene varijable ovaj postupak omogućuje određivanje povezanosti sustava socioloških varijabli i svakog indikatora posebno kao i predikciju stupnja resocijalizacije na temelju informacija o sociološkim karakteristikama delinkvenata u postpenalnom razdoblju.

Veldmanov program REGRAN, koji je primijenjen u ovom dijelu analize, omogućuje ne samo utvrđivanje relativne vrijednosti pojedinih socioloških karakteristika za efikasnost resocijalizacijskih procesa, procijenjenih po jedinim indikatorima resocijalizacije (uključujući i recidivizam) već i određivanje minimalne konfiguracije socioloških karakteristika, koja je upravo dovoljna da se objasni određena frakcija varijance varijabli resocijalizacije.

Značajnost koeficijenata determinacije (koji su za binarne varijable ekvivalentni kvadratima koeficijenata kanoničke diskriminacije) testirana je uobičajenim F testom. I ovdje je vjerojatnost dobivenog koeficijenta determinacije pod nultom hipotezom izračunata u svakoj od 20 izvedenih regresijskih analiza kako bi se odluke o važnosti socioloških karakteristika za pojedine manifestne modalitete resocijalizacijskog procesa mogle donijeti na dovoljno fleksibilan način.

3. REZULTATI I DISKUSIJA

Hotellingovom biortogonalnom kanoničkom korelacijskom analizom

utvrđeni su odnosi sistema socioloških dimenzija i sistema indikatora uspješnosti krivičnih solucija. U tablici 1 štampani su svi karakteristični korjenovi kanoničke karakteristične jednažbe (λ) koji zapravo predstavljaju

kvadrate koeficijenata kanoničkih korelacija i njihove značajnosti (P). Kao što se vidi zadnji važan i karakterističan korijen na razini od $P < 0.05$ jest osmi po redu.

Tablica 1 — KORJENOV I KANONICKE JEDNAZBE I BARLETTTOVI TESTOVI NJIHOVE ZNAČAJNOSTI

VARIJABLA	λ	P
1	.4271	.0000
2	.2280	.0000
3	.2140	.0000
4	.1904	.0000
5	.1397	.0012
6	.1310	.0020
7	.1185	.0054
8	.1168	.0038
9	.0897	.0585
10	.0752	.1627
11	.0569	.5224
12	.0496	.5850
13	.0356	.8659
14	.0325	.8668
15	.0278	.9004
16	.0190	.9774
17	.0113	.9976
18	.0079	.9990

To znači da je ovom analizom dobiveno osam kanoničkih faktora odgovornih za relacije socioloških karakteristika maloljetnih delinkvenata i indikatora njihove resocijalizacije. Korelacije socioloških varijabli i značajnih kanoničkih dimenzija nalaze se u tablici 2, a korelacije varijabli resocijalizacije s tim dimenzijama u tablici 3.

Korelacije prvog kanoničkog faktora u prostoru socioloških varijabli i prvog kanoničkog faktora u prostoru indikatora resocijalizacije iznosi .65.

Budući da su sociološke karakteristike upotrebljene u ovom istraživanju samo mali segment prostora odgovornog za uspješnost krivičnih sankcija definirane u prvom redu odsustvom recidivizma, integracijom u institucijski subsistem i odsustvom asocijalnih i antisocijalnih reakcija, ne može se ni očekivati veća korelacija tih dvaju subprostora. Doduše sociologistički orijentirana kriminologija pripisuje socijalnim uvjetima u postpenalnom

razdoblju gotovo isključivu ulogu u procesu resocijalizacije. Iako objektivna istraživanja provedena na korektan način gotovo nikada nisu potvrdila teorije ovog tipa, to je mišljenje postalo opće prihvaćena predrasuda kojoj je pridodat i dignitet ideološke koncepcije. Takva shvaćanja negiraju integralistički pristup inače općenito prihvaćen u marksističkoj antropologiji jer negiraju značenje regulativnih mehanizama ponašanja smatrajući ih pukim odrazom egzogenih činilaca.

Segmentalni pristup problemima koji su povezani s procesom resocijalizacije, već i iz tehnoloških razloga ne može dati dovoljnu količinu informacija upotrebljenih ni u eksplikativne, a još manje u predikativne svrhe. Iako je i ovo istraživanje segmentalnog značaja, njegova je osnovna koncepcija integralna jer je tretirano kao dio analize koja je usmjerena na određivanje utjecaja svih onih činilaca kojih se utjecaj može logički pretposta-

Tablica 2 — KORELACIJE SOCIOLOŠKIH KARAKTERISTIKA S KANONIČKIM DIMENZIJAMA

VARIJABLA	1	2	3	4	5	6	7	8
1	.02	.44	-.36	.19	.09	.15	-.05	.12
2	.60	.08	.12	-.27	-.43	.02	-.20	.15
3	.18	.03	-.10	-.49	.25	.05	.06	-.11
4	.56	.16	.02	-.36	.32	-.03	.03	.08
5	-.05	-.01	.29	.28	.27	.06	-.16	.42
6	.15	.06	-.12	.16	-.16	-.22	.01	-.38
7	-.01	-.23	.19	.07	.15	.00	-.11	.40
8	.08	.10	-.16	-.47	.20	.21	-.34	.10
9	.45	-.06	-.35	-.30	-.12	.22	.05	-.09
10	.20	.06	-.11	-.31	.09	.07	-.00	-.05
11	.34	.09	-.23	-.26	.08	.40	.12	.17
12	.10	.02	-.17	-.20	.18	-.24	.02	-.02
13	.48	.18	-.31	-.08	.02	.02	.16	.11
14	.40	.24	-.31	-.01	-.02	-.05	.16	-.12
15	.43	.04	-.06	-.11	.23	-.19	.04	.09
16	.05	.04	-.09	-.15	.21	.11	-.05	-.16
17	.01	-.02	-.11	.01	.25	-.18	-.02	.14
18	-.02	-.15	.10	.08	.22	-.12	.26	.31
19	.10	.18	-.14	.07	.06	.10	-.04	.16
20	.23	.18	-.18	-.09	-.03	-.10	.17	.03
21	-.22	.00	.02	-.20	-.11	-.38	.01	.15
22	-.23	.20	-.10	-.27	.09	-.33	-.08	-.08
23	.03	.33	-.27	-.18	.19	-.12	-.06	-.05
24	-.07	-.09	.19	.05	-.17	.05	-.15	-.24
25	-.09	.34	-.03	.05	-.08	-.15	-.17	.02
26	.28	.01	.03	-.00	.26	.32	-.20	-.34
27	-.37	.24	.30	-.14	-.21	.12	.12	.08
28	.49	.33	-.20	.00	.09	-.01	-.10	.08
29	.16	.15	-.19	-.12	.16	-.01	-.18	.08
30	.43	.30	-.17	.09	.19	.06	-.18	-.05
31	-.06	.05	-.17	-.06	.06	.03	-.06	-.15
32	.12	-.19	-.23	.29	.05	-.20	-.07	.06
33	-.01	-.08	.24	-.23	.01	.01	-.16	-.12
34	.21	-.09	.05	.06	-.11	.17	-.34	.19

viti. Otuda relativno niska kanonička korelacija, iako naravno u neskladu s teoretskim koncepcijama koje sociološkim činiocima pridaju odlučujuće značenje, označuje stvarni opseg mogućega djelovanja socijalnih prilika u postpenalnom razdoblju na procesu socijalne integracije maloljetnika.

Najveće ortogonalne projekcije na prvi kanonički faktor u prostoru socioloških varijabli imaju ove sociološke karakteristike: zanimanje, broj završenih razreda, odnosi u porodici i nepostojanje potrebe za pomoć traženja zaposlenja ili nastavku školovanja.

Značajne ali znatno niže projekcije na taj faktor imaju još i nadzor roditelja, porodična kohezija, odsustvo

sociološko patoloških pojava, intervencija centra za socijalni rad s negativnim predznakom i pružena pomoć u procesu mikrosocijalne integracije.

Najveće ortogonalne projekcije na prvi kanonički faktor u prostoru indikatora efikasnosti tretmana imaju recidivizam i uspjeh u poslu i u školi. Nešto niže projekcije na taj faktor imaju alkoholizam, čistoća i urednost maloljetnika, nepripadanje devijantnim grupama, pripadnost pionirskoj, omladinskoj ili studentskoj organizaciji i pripadnost društveno-kulturnim organizacijama.

Korelacija između prvog para kanoničkih faktora upućuje na povezanost između vrste zanimanja, razine obrazovanja, mikrosocijalnih odnosa i sre-

denog stanja s obzirom na zaposlenje ili školovanje, s jedne strane, i neizvršavanja krivičnih djela i uspjeha u zaposlenju ili školovanju kao i pripadnosti društvenim organizacijama i odsustva asocijalnih pojava, s druge strane.

Struktura prvoga kanoničkog faktora u prostoru varijabli resocijalizacije vrlo je slična strukturi prvog predmeta mjerenja sustava tih varijabli, dakle dimenziji koja bi se mogla interpretirati kao generalni faktor resocijalizacije. Proces resocijalizacije defini-

Tablica 3 — KORELACIJE INDIKATORA RESOCIJALIZACIJE S KANONIČKIM DIMENZIJAMA

VARIJABLA	1	2	3	4	5	6	7	8
1	—,44	—,25	,55	—,28	—,05	,00	,32	,09
2	,36	,10	,00	,26	,18	—,12	,10	,08
3	,14	,30	—,21	,32	—,22	,27	,14	,31
4	—,01	—,09	,40	,39	,26	—,04	—,29	,03
5	,14	,21	—,19	,11	,02	,07	,07	,14
6	,02	,02	,31	,27	,46	—,29	—,10	,20
7	,27	,62	—,06	,32	—,31	—,03	,00	,41
8	,24	,07	—,02	,31	—,02	,00	,12	—,01
9	,39	,17	—,35	—,29	,41	—,03	—,04	,24
10	—,18	,21	—,05	—,27	,29	,26	,08	,13
11	,88	,10	—,05	,13	—,23	—,01	,02	,07
12	,19	,15	—,37	,56	—,10	,02	,24	—,20
13	,10	,73	—,29	,14	—,01	—,11	—,16	—,22
14	,30	,60	—,16	,25	,18	,20	—,01	—,24
15	,32	,03	,17	—,18	—,36	—,06	—,07	—,35
16	,17	,06	,04	—,01	,22	—,09	,53	—,27
17	,31	—,01	,19	,26	,00	,58	—,01	—,20
18	,14	—,17	,14	—,11	,04	,52	—,39	—,05

ran je prije svega uspješnim uključivanjem u školu ili zanimanje, a i prihvaćanje drugih oblika institucionaliziranih aktivnosti omladine. Zbog toga se uzorci ponašanja približavaju onima koje društvo kao cjelina pozitivno sankcionira. Iako i među tim delinkventima postoje mogućnosti recidivizma, učestalost teških oblika devijantnog ponašanja znatno je ispod prosjeka. Efekti koji su postignuti mogu se prije svega pripisati utjecaju porodice i uklapanja u institucijski sustav. Porodice tih delinkvenata, u kojima ima vrlo malo sociopatskih pojava, čija je kohezija i međusobni odnosi njihovih članova iznad prosjeka, ostvaruju uspješan nadzor nad njihovim ponašanjem i pružaju im dovoljnu pomoć u procesu mikrosocijalne i profesionalne integracije, tako da intervencije ustanova za pružanje postpenalne pomoći nisu ni potrebne.

Resocijalizacijski postupci koje porodica provodi nisu agresivni. Riječ je prije svega o porodicama koje mogu, zbog vlastitog modela ponašanja, stvarati takve modele i u svojih potomaka. To se većinom može pripisati i kulturnoj razini tih porodica, svakako uvelike negoli njihovu položaju na klasičnim statusnim dimenzijama. Na temelju navedenoga može se pretpostaviti da se uz iste tretmanske uvjete i približno jednaku strukturu ličnosti uspješnije resocijaliziraju oni maloljetnici koji žive u socijalno povoljnijoj okolini.

Stoga iako osrednja korelacija prvog para kanoničkih faktora pokazuje socijalna okolina definirana višim položajem maloljetnika u institucijskom sustavu i integriranošću porodice nije jedina, a vjerojatno ni najvažnija determinanta uspješnog resocijalizacijskog procesa, ne bi bilo

preporučljivo posve zanemariti utjecaj socijalnih činilaca na proces integracije maloljetnika u mikro i makro socijalnu sredinu.

Pogotovo što se problem uključivanja maloljetnih delinkvenata ne bi smio promatrati jedino generalno, tj. tako da se posveti pažnja samo faktorima koji na taj proces mogu najviše utjecati, već svima onima koji mogu u bilo kojoj mjeri u društveno pozitivnom smjeru mijenjati interakciju maloljetni delinkvenat — društvena sredina. Proces resocijalizacije je u suštini individualan, pa bi stoga trebao biti i individualizirani proces. Zato bi penološki tretman morao ili uključivati i tretman maloljetnikove socijalne sredine ili biti usmjeren tako da pripremi maloljetnika ne za neku opću društvenu sredinu, već upravo za onu u koju se maloljetnik vraća nakon isteka sankcije. Kako je nemoguće zamisliti poseban, samo u svrhe resocijalizacije delinkventne omladine učinjen tretman društvenih sredina, mijenjanje tih sredina u društveno-pozitivnom smjeru i u skladu s normama našega socijalističkog samoupravnog društva, morala bi biti briga cijele zajednice, a ne samo nekih društvenih ustanova.

Najveću ortogonalnu projekciju na drugi kanonički faktor u prostoru socioloških karakteristika ima starost maloljetnika. Osim te varijable značenje projekcije na taj faktor imaju još i uvjeravanje i savjetovanje roditelja, kažnjavanje frustracijom društvenih potreba i pomoć pri traženju zaposlenja ili nastavku školovanja.

Drugi kanonički faktor u prostoru indikatora efikasnosti sankcija definiraju odsustvo besposličenja, pozitivan odnos prema porodici, nepripadanje devijantnim grupama i odsustvo skitnje. Korelacija, između tog para faktora iznosi .48. Ta korelacija upućuje na povezanost između dobi maloljetnika i načina pedagoške intervencije roditelja i odsutnosti asocijalnih oblika ponašanja.

Čini se da je druga kanonička dimenzija odgovorna za uspješnu resocijalizaciju, posebno u obliku uspješne mikrosocijalne integracije onih maloljetnika koji su, pretežno zahvaljujući procesu saturacije, postigli određeni stupanj socijalne zrelosti. Pri tome ti maloljetnici, čini se, pripadaju porodicama, natprosječno kohezivnim, koje aktivno nastoje da im pomognu u procesu resocijalizacije.

Društvena pomoć tim maloljetnicima bila je većinom uspješna ili je nije ni trebalo s obzirom na to da je porodica sama poduzela brigu da maloljetnika integrira prije svega u primarnu grupu. Kod toga objektivni socijalni ekonomski ili kulturni status nije bio sudbonosan. Odlučniji je bio stav porodice prema maloljetniku i njen odnos prema simptomima devijantnog ponašanja. Zbog toga su i glavni pozitivni simptomi resocijalizacije definirani upravo odnosom maloljetnika prema porodici. Pri tome je tek neznatno smanjena vjerojatnost recidivizma; ta je dimenzija, dakle, prije svega odgovorna za poseban oblik integrativnih procesa, a ne osobito za otklanjanje glavnoga simptoma socijalne dezadaptacije.

Relativno mala kanonička veza promatrana u obliku ortogonalnosti te dimenzije s ostalim kanoničkim dimenzijama pokazuje da integracija u primarne grupe i prihvaćanje uzorka ponašanja takvih grupa predstavlja samo sekundarni kolateralni kanal kroz koji teče integrativni proces čija je širina određena, prije svega, stanjem primarne grupe i položajem maloljetnika u njoj, ali čiji efekti nemaju sudbonosno značenje za cijeli proces resocijalizacije. Pa i tako omeđeno značenje te dimenzije pokazuje da je uloga socijalnih činilaca, kojih se neposredan utjecaj logično može očekivati, zapravo vrlo mala. Čini se da brojni drugi činioци pretežno zavise od strukture ličnosti maloljetnika, a dijelom sasvim situacijske naravi,

imaju odlučniju ulogu i na taj oblik resocijalizacije.

Treći je kanonički faktor u prostoru socioloških varijabli negativno definiran starošću maloljetnika, nadzorom roditelja, kulturnom razinom mikrosredine, odnosima u porodici, porodičnom kohezijom i pozitivnim intervencijama centra za socijalni rad.

U prostoru indikatora resocijalizacije tu dimenziju definiraju recidivizam, odsustvo prosjačenja i tapkarenja, nebrigu za vanjski izgled (čistoću i urednost) i odsustvo materijalnog pomaganja porodici. Veličina korelacija (.46) trećeg para kanoničkih faktora donekle potvrđuje hipotezu postavljenu prilikom interpretacije prvog para kanoničkih faktora, a taj je da se loši mikrosocijalni uvjeti mogu negativno održavati na uspjeh resocijalizacije.

Treći kanonički faktor u prostoru varijabli resocijalizacije definira onu skupinu maloljetnika koji su se odali težim oblicima delinkventnog ponašanja, udaljili se od porodice i institucionaliziranih oblika društvenog života i rada omladine, a prikloniti devijantnim grupama i prihvatiti njihove uzorke ponašanja. Ti se maloljetnici ne odaju baznačajnim oblicima asocijalne aktivnosti. Oni su, čini se, postigli već određenu razinu na hijerarhijskoj ljestvici delinkventnih grupa i sačinjavaju skupinu iz koje se regrutiraju delinkventi čija će delinkventna aktivnost biti vjerojatno permanentna. Ta skupina potječe mahom iz porodica niske kulturne razine, sa slabom kohezijom i lošim međusobnim odnosima, nesposobnih da kontroliraju ponašanje maloljetnika unatoč tome što je riječ o relativno mladim osobama.

Centri za socijalni rad vjerojatno su uočili opasnost od takvog razvoja maloljetnika u postpenalnom razdoblju, ali su pokušali društvene pomoći bili uglavnom neuspješni. Čini se da takvi maloljetnici pretežno žive u gradskim aglomeracijama s natprosje-

čnom stopom kriminaliteta, u kojima postoje organizacije devijantne grupe. Riječ je, dakle, o onim sociološkim faktorima koji se smatraju klasičnim etiološkim činiocima delinkventne aktivnosti omladine.

Ali utjecaj te nepovoljne konstelacije činilaca ipak je vrlo slab. Kanoničke varijable u sociološkom prostoru i prostoru resocijalizacije imaju tek nešto više od 21% zajedničke varijance. Iako statistički značajna, kanonička veza tih dviju dimenzija pokazuje da se klasičnim etiološkim činiocima maloljetničke delinkvencije ne može pridati stvarno etiološko značenje. Sustav tih činilaca očito pogoduje težim oblicima maloljetničke delinkvencije i stoga otežava uspješnu resocijalizaciju. No prostor koji ne pokrivaju ti sociološki činioci, odveć je velik; vrlo je vjerojatno da brojni drugi činioci izvan područja socioloških faktora imaju odlučniju ulogu u najtežim oblicima postpenalne delinkventne aktivnosti omladine.

U prostoru socioloških karakteristika četvrti kanonički faktor definiraju ove varijable: mogućnost školovanja, školska sprema oca, broj završenih razreda i socioekonomski status porodice, a u prostoru varijabli efikasnosti tretmana materijalna pomoć porodici, recidivizam, skitnja, prosjačenje, besposličenje i drsko ponašanje. (Sve su varijable efikasnosti tretmana, osim prve, pozitivno povezane s četvrtim kanoničkim faktorom.) Korelacija između ta dva faktora iznosi .44. Ta veza upućuje na pretpostavku da loši materijalni uvjeti života nužno ne uvjetuju povratak devijantnom ponašanju, već da se to prije dešava ako su loši porodični odnosi. Vidljivo je da je tretman osoba s lošim materijalnim uvjetima relativno uspješan, jer kod tih osoba, iako se ne pojavljuju asocijalni i antisocijalni oblici ponašanja, ne pojavljuju se ni pozitivni indikatori resocijalizacije, kao što su uključivanje u društvene ili sportske organizacije i sl.

Mehanizam koji je generirao četvrti kanonički faktor, ima sasvim izuzetno značenje. Kako se vidi, postoji značajan mehanizam koji utječe na resocijalizacijski proces negativno povezan s pozicijom maloljetnika na dimenzijama socijalizacijskog subsistema stratifikacijskih varijabli. Taj je rezultat očito suprotan onim sociološkim teorijama koje smatraju da je delinkventna aktivnost ponajčešće posljedica siromaštva, frustracije izazvane niskim socijalnim statusom ili anomije proizvedene pripadanjem marginalnim društvenim grupama.

Na peti par kanoničkih faktora u prostoru socioloških karakteristika imaju relativno više ortogonalne projekcije vrsta zanimanja i broj završenih razreda, a u prostoru indikatora efikasnosti tretmana tapkarenje, čistoća i urednost, besposličenije, nošenje duge kose, pripadnost pionirskoj, omladinskoj ili studentskoj organizaciji, te pripadnost društveno-kulturnim organizacijama. Korelacija između ta dva kanonička faktora iznosi .37, što se u kanoničkoj analizi može smatrati niskom vezom. Relaciju ta dva faktora moguće je interpretirati na ovaj način: riječ je o osobama relativno više obrazovne razine kod kojih je tretman imao pozitivan učinak samo utoliko što su prestali činiti krivična djela, ali bez učinka na njihove radne navike i bezuspješno uključivanje u makrosredinu.

Čini se da nepotpune porodice maloljetnih delinkvenata, čije sociološke karakteristike i indikatori resocijalizacije delinkvenata definiraju peti par kanoničkih faktora, nisu kadre dati takav model ponašanja koji bi njihovi delinkventni članovi mogli prihvatiti u procesu resocijalizacije nakon isteka sankcija. Nepotpunost porodice nije i jedini remeteći faktor resocijalizacijskog procesa njezinih delinkventnih članova.

Nudeći maloljetnim delinkventima relativno velike mogućnosti uključivanja u institucionalizirane oblike rada

i aktivnosti omladine i unatoč više kulturne razine, političke angažovanosti i odsustva sociopatoloških pojava u porodici primarne grupe tih delinkvenata ne uspijevaju ponajčešće u svojoj resocijalizacijskoj ulozi upravo i zbog povećane teritorijalne, mikro-socijalne i institucijske mobilnosti delinkvenata. Negativnom utjecaju povećane mobilnosti na resocijalizaciju tih omladinaca pridružuje se, čini se, i nedovoljna briga društvenih institucija sportskih organizacija da ih uključe u razne oblike aktivnosti makrosocijalne sredine. To tim više što su oni većinom članovi SKJ, pa bi se upravo u organizacijama SKJ moglo na njih najviše i utjecati u društvenopozitivnom i korisnom smjeru.

U modelu ponašanja, koji svojim položajem u prostoru socioloških karakteristika i indikatora resocijalizacije sugerira peta kanonička dimenzija, odsutan je, doduše, najvažniji indikator neuspjeha resocijalizacijskog procesa, recidivizam maloljetnog delinkventa, ali su zato prisutna dva najvažnija indikatora asocijalnog ponašanja, tj. skitnja i u većoj mjeri besposličenije, unatoč relativno visokoj obrazovnoj razini tih delinkvenata. Jedino čime je ta skupina omladine pretežno angažirana jest briga o vlastitom vanjskom izgledu u skladu s modom.

Međutim, niti 16% zajedničke varijance petog para kanoničkih faktora navodi na zaključak da su te sociološke i resocijalizacijske dimenzije karakteristika jednog manjeg broja delinkventne omladine.

Praktički istovjetna korelacija dobivena je između šestog kanoničkog faktora u sociološkom i šestoga kanoničkog faktora u prostoru varijable efikasnosti.

U sociološkom prostoru taj je faktor definiran kulturnom razinom porodice, fizičkim kažnjavanjem maloljetnika i uključivanjem maloljetnika u druge aktivnosti.

U prostoru varijabli efikasnosti krivičnih sankcija šesti kanonički faktor

definiran je pripadnošću društveno-kulturnim organizacijama i pripadnošću sportskim organizacijama.

Kako su projekcije kulturne razine porodice i uključivanje maloljetnika u druge aktivnosti pozitivnog predznaka, a projekcija varijable fizičkog kažnjavanja maloljetnika negativnog predznaka, opravdano je zaključiti da je riječ o porodicama relativno više kulturno-obrazovne razine. Tu pretpostavku potvrđuje i projekcija varijabli efikasnosti tretmana na šesti kanonički faktor, jer je opravdano očekivati da postoje veza između kulturne razine porodice i uključivanja maloljetnika u društvene i sportske organizacije, a radi prevencije delinkventnog ponašanja. Zasigurno je, naime, dokazano da te djelatnosti, a osobito kinziološke aktivnosti, povoljno utječu na redukciju delinkventnog ponašanja.

Korelacija sedmog para kanoničkih faktora iznosi .34. U prostoru socioloških karakteristika taj kanonički faktor definiran je samo s dvije varijable i to školskom spremom oca ili substituta i pripadnošću religioznim organizacijama. Obje su projekcije negativnog predznaka.

U prostoru varijable efikasnosti krivičnih sankcija sedmi kanonički faktor definiran je pripadnošću SKJ, nepripadanjem sportskim organizacijama i recidivizmom. Međutim, kako je riječ o vrlo malom broju članova SKJ u tom uzorku (svega 10) i kako je korelacija kanoničkih faktora vrlo niska, teško je preciznije definirati suštinu te kanoničke dimenzije.

Može se, ali velikim oprezom, pretpostaviti da je ta kanonička dimenzija odgovorna za poteškoće u procesu resocijalizacije, a možda i za primarnu delinkventnu aktivnost maloljetnika, koji potječu iz porodica niske obrazovne razine, no koji su u prvoj fazi svoje socijalizacije pokušaj da izađu iz vlastitoga socijalnog polja usmjerili prema političkoj aktivnosti. Neuspjeh da se afirmiraju u tim pokušaji-

ma, mogao je dovesti do generalizacije unutarnjeg konflikta i do prebacivanja na antisocijalne oblike ponašanja.

Korelaciju iste visine ima i posljednji par kanoničkih faktora (.34.) Osmi kanonički faktor u sociološkom prostoru definiran je ovim varijablama: promjenom porodice, mijenjanjem škole ili radne organizacije, potpunošću porodice, teritorijalnom mobilnošću maloljetnika i uključivanjem maloljetnika u druge aktivnosti.

Varijable potpunosti porodice i uključivanja maloljetnika u druge aktivnosti, imaju negativne projekcije na taj kanonički faktor. Riječ je o maloljetnicima koji često mijenjaju mikrosredinu, a to se negativno odražava na njihovo uključivanje u druge, nekriminalne aktivnosti.

U prostoru varijabli efikasnosti tretmana osmi kanonički faktor definiran je odsustvom besposličenja i skitnje i nepripadanjem pionirskoj, omladinskoj ili studentskoj organizaciji.

Znatna teritorijalna mobilnost maloljetnika odgovorna je za poteškoće uključivanja u institucionalizirane oblike omladinske aktivnosti. Iako nema znakova natprosječne antisocijalne i asocijalne aktivnosti (naprotiv, neki su oblici asocijalnog ponašanja znatno ispod prosjeka, kao što su skitnja i besposličenje), zbog pretežno dezintegriranih porodica, mogućnost tih maloljetnika da se uspješno uključe u primarne grupe je slaba. Očita je određena tendencija iz takvih primarnih grupa, ali, čini se, bez težih posljedica, koje su obično s tim u vezi. Vrlo slaba kanonička korelacija svjedoči da je riječ o perifernoj pojavi manjeg značenja. Kako su varijable mobilnosti u najvećoj korelaciji upravo s tom dimenzijom, može se smatrati opravdanim odbacivanjem hipoteze da teritorijalna ili mikrosocijalna mobilnost mogu znatnije djelovati na resocijalizacijske procese.

Izvjestan detaljniji uvid u relacije socioloških varijabli i varijabli na temelju kojih je procijenjena uspješnost resocijalizacije može se steći inspekcijom matrice korelacija tih varijabli.

Usporedbom strukture kanoničkih faktora i kroskorelacija varijabli iz oba skupa koje ih definiraju, lako je utvrditi značenje interaktivnih efekata i diferencirati izvorne i neizvorne doprinose kanoničkim vezama. Podaci o međusobnoj povezanosti varijabli iz oba skupa važni su i za interpretaciju kasnije učinjenih regresijskih analiza.

Posebno je važna ta inspekcija za utvrđivanje eventualnih supresora kao i za procjenu stvarnoga parcijalnog doprinosa neke sociološke varijable osnovanog na nezavisnoj količini informacija, koje ta varijabla emitira u smjeru zavisnih varijabli. Lako se može vidjeti da primjena kanoničkih metoda omogućuje zahvat u virtualne izvore informacija koje je teško i naslutiti na temelju kroskorelacija skupova varijabli. Donekle to vrijedi i za mogućnost eksploatacije informacija važnih za regresijske postupke.

Tablica 4 — MATRICA KROSKORELACIJA SOCIOLOŠKIH VARIJABLI I VARIJABLI EFIKASNOSTI

Varijabla	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	— .13	.03	.13	— .04	.06	.01	.14	.07	.05
2	— .13	.05	.06	— .04	.03	— .04	.20	.07	.11
3	— .01	— .03	— .06	— .04	— .01	— .04	— .06	— .01	.16
4	— .09	.11	— .01	— .02	.02	.04	.07	— .00	.22
5	.05	.01	.03	.14	.02	.16	.08	.00	— .01
6	— .08	.02	— .00	.03	— .01	— .02	.03	.07	.03
7	.01	.01	.05	.08	— .01	.08	— .02	.05	.00
8	— .01	.00	— .02	— .04	— .03	— .07	— .06	— .02	.17
9	— .17	.04	.05	— .11	.06	— .13	— .02	.02	.18
10	— .03	.04	.01	— .04	.03	— .05	— .02	.02	.14
11	— .07	.04	.10	— .06	.05	— .08	.05	.07	.23
12	— .10	— .01	— .05	— .07	.01	.01	— .02	— .02	.07
13	— .17	.13	.09	— .07	.12	— .03	.14	.09	.21
14	— .16	.12	.06	— .04	.06	— .07	.11	.11	.17
15	— .10	.13	— .01	— .01	.06	.05	.07	.09	.21
16	— .02	— .00	— .01	— .02	— .01	— .00	— .04	.03	.08
17	— .06	.01	— .07	.01	.02	.04	— .01	.04	.04
18	.01	.01	.02	.02	.00	.07	— .04	.07	— .03
19	— .07	.04	.06	.01	.03	.00	.11	.03	.10
20	— .03	.13	.07	— .06	.03	— .04	.08	.06	.17
21	.09	— .13	— .09	— .03	— .05	.03	— .02	— .08	— .03
22	.09	— .08	— .07	— .02	— .03	.02	— .02	— .04	.06
23	— .04	.00	.02	— .01	.04	.04	.05	— .01	.15
24	.05	— .13	— .05	.05	— .07	— .02	— .04	— .01	— .09
25	— .03	— .02	.03	.03	.01	.03	.09	— .03	— .05
26	— .13	.05	— .05	.01	.05	.03	— .01	.03	.06
27	.20	— .11	— .01	— .02	.00	.02	.06	— .08	— .18
28	— .20	.10	.11	.02	.11	.05	.17	.10	.20
29	— .08	— .05	.02	.02	.06	.04	.03	.03	.14
30	— .21	.08	.11	.05	.10	.07	.13	.11	.15
31	— .04	— .05	— .02	— .08	.03	— .00	— .04	— .06	— .02
32	— .15	.08	.02	.01	.04	.02	— .02	.05	.05
33	.10	— .04	— .07	.03	— .02	.03	— .04	— .01	— .01
34	— .08	.04	.03	.03	.00	— .04	.06	.06	.02

Tablica 4 (nastavak)

MATRICA KROSKORELACIJA SOCIOLOŠKIH VARIJABLI I VARIJABLI
EFIKASNOSTI

Varijabli	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	.05	.05	.10	.16	.16	-.10	-.02	.01	-.02
2	-.06	.38	-.03	.04	.08	.23	.01	.08	.10
3	.07	.06	-.07	-.00	.01	.07	.11	-.02	.07
4	.06	.30	-.04	.06	.11	.08	.11	.07	.05
5	.01	-.02	-.05	-.01	.00	-.10	-.03	.05	.00
6	-.09	.11	.14	.10	.03	.10	.05	.03	-.02
7	.02	-.03	-.10	-.10	-.06	-.05	-.02	-.03	.02
8	.08	-.00	-.13	.03	.00	.01	-.10	.02	.06
9	-.02	.25	.07	-.01	.03	.12	.05	.09	.07
10	-.01	.08	-.05	.03	.06	.05	.02	.02	.03
11	.02	.18	.02	.03	.06	.03	.04	.13	.07
12	-.02	.02	-.06	-.02	.00	-.01	.09	-.05	.04
13	-.07	.29	.12	.10	.13	.06	.09	.06	.05
14	-.04	.24	.15	.12	.13	.08	.06	.07	-.01
15	-.04	.22	.04	.04	.08	.07	.04	.05	.00
16	-.00	.00	-.02	.04	.04	.00	.06	.03	.07
17	.05	-.01	-.00	-.03	-.03	-.07	-.01	-.03	-.06
18	.07	-.02	-.05	-.09	-.03	-.12	.02	-.05	-.10
19	-.01	.06	.06	.04	.08	.01	.03	.01	.05
20	-.07	.12	.07	.09	.09	.05	.01	.03	-.03
21	.01	-.12	-.10	-.03	-.14	-.02	-.02	-.12	-.11
22	-.00	-.14	-.08	.09	-.02	-.02	-.01	-.14	-.05
23	.02	.02	.03	.16	.06	.04	.06	-.04	.02
24	-.05	-.02	-.04	-.00	-.04	.01	-.03	.06	-.02
25	.04	-.04	-.06	.12	.05	.00	-.04	-.01	-.11
26	.01	.12	.02	.02	.12	.09	.06	.17	.11
27	.15	-.19	-.14	.02	-.02	.02	-.01	-.04	-.03
28	.00	.31	.09	.17	.18	.10	.04	.08	.00
29	.05	.11	.03	.08	.05	.02	-.02	-.02	-.00
30	.00	.27	.09	.16	.22	.07	.03	.07	.03
31	-.00	-.03	.02	.00	.05	-.05	-.01	-.05	.01
32	-.08	.07	.14	-.04	-.02	-.01	-.04	-.02	-.04
33	.00	-.02	-.11	.02	-.04	.05	.01	.01	.08
34	-.05	.14	-.01	-.00	.02	-.02	-.08	.05	.10

Inspekcija te matrice pokazuje da su sve interkorelacije relativno niske ili nevažne. Nešto veće negativne korelacije ima recidivizam s pomoći u procesu mikrosocijalne integracije, i s materijalnom pomoći maloljetniku. Te korelacije upućuju na važnost pružanja pomoći maloljetniku u procesu mikrosocijalne integracije i materijalne pomoći pri ponovnom uključivanju u mikrosocijalnu sredinu.

Također nisku, ali važnu korelaciju ima besposličenje s vrstom zanimanja. Ta korelacija pokazuje da maloljetnici besposličice to manje što su postigli ve-

ću profesionalnu razinu.

Vanjski izgled (čistoća i urednost) -ima supstancijalne, pozitivne korelacije slijeđućim varijablama: brojem završnih razreda, kulturnom razinom mikrosredine, odnosima u porodici, sociopatološkim pojavama u porodici i pomoći u traženju zaposlenja ili nastavka školovanja. Vidljivo je da bolja struktura mikrosredine utječe čak i na vanjski izgled maloljetnika.

Indikator uspješnosti krivičnih sankcija — uspjeh u školi ili poslu — ima supstancijalne, pozitivne korelacije s vrstom zanimanja, brojem za-

vršnih razreda, nadzorom roditelja, odnosima u porodici, porodičnom kohezijom, sociopatološkim pojavama u porodici, pomoći u traženju zaposlenja ili produžetku školovanja i pomoći u procesu mikrosocijalne integracije. Uspjeh u školi ili poslu vrlo je važan za valorizaciju uspješnosti procesa resocijalizacije, a u pozitivnoj je vezi s povoljnom klimom mikrosredi-

ne i pomoći pri uključivanju u tu sredinu. Uspjeh u školovanju ili zaposlenju zajedno s povoljnim mikrosocijalnim uvjetima, prije svega, je odgovoran za vezu prvog para kanoničkih faktora.

Nisku, pozitivnu značajnu korelaciju ima odnos prema devijantnim grupama kao varijable efikasnosti tret-

Tablica 5 — REGRESIJA VARIJABLI EFIKASNOSTI TRETMANA NA VARIJABLE SOCIOLOŠKOG PROSTORA

Varijabla	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	— .15	— .05	.12	— .13	.07	— .06	.15	.03	.01
2	— .07	— .01	.06	— .03	.00	— .02	.20	.07	— .01
3	.08	— .07	— .10	.02	— .07	.00	— .14	— .03	.00
4	— .01	.12	— .08	.05	— .02	.10	— .02	— .05	.13
5	.07	.04	.02	.17	.02	.16	.10	.00	.02
6	— .08	.04	.02	.09	— .02	.06	.05	.11	— .05
7	— .02	.01	.03	.09	— .03	.05	— .06	.05	.03
8	.04	.00	— .03	— .03	— .07	— .07	— .08	— .08	.04
9	— .14	— .07	.03	— .19	.03	— .19	— .13	— .08	.02
10	.00	.06	— .01	— .01	.02	— .03	— .01	— .02	.00
11	.01	— .06	.13	— .02	.05	— .03	.07	.09	.07
12	— .14	— .03	— .04	— .08	.02	— .03	— .01	— .03	.01
13	.00	.02	.10	— .08	.13	.01	.12	— .02	.06
14	— .02	.05	.00	.03	— .05	— .08	.08	.09	— .02
15	.06	.05	— .09	.06	.00	.15	.02	.06	.06
16	— .01	— .03	.00	.00	— .02	.01	— .03	.04	.01
17	— .10	.00	— .12	— .01	.03	— .02	.02	— .01	.06
18	.03	.00	.09	— .05	— .02	.03	— .05	.10	— .07
19	.09	.00	.08	.04	.03	.03	.12	.01	.02
20	.09	.12	.00	— .03	— .02	— .04	— .01	.04	.05
21	.04	— .10	— .07	— .08	.00	.02	— .01	— .07	.01
22	.04	— .03	— .01	— .06	.01	— .03	.01	.00	.11
23	— .03	— .02	.04	.09	.01	.10	.06	— .02	.04
24	.04	— .10	— .04	.05	— .06	— .03	— .05	.03	— .05
25	— .11	.04	.07	.04	.00	.01	.09	— .01	— .08
26	— .07	.02	— .06	.02	.03	.04	— .01	.01	.01
27	.10	— .06	.02	— .04	.06	— .02	.14	— .02	— .11
28	— .11	.13	.09	— .06	.11	.01	.19	.01	.16
29	.10	— .23	— .09	— .04	— .02	— .04	— .13	— .11	.00
30	— .12	.09	.07	.13	.01	.11	.00	.14	— .04
31	— .03	— .07	— .02	— .06	.02	.02	— .05	— .03	— .04
32	— .16	.07	.00	.03	.05	.04	— .01	.03	.04
33	.06	.00	— .07	.03	.01	.06	— .04	.01	— .03
34	— .08	.01	— .01	.04	— .02	— .05	.00	.01	— .01
p ²	.20	.12	.11	.09	.05	.10	.19	.07	.16
p	.45	.35	.32	.30	.22	.31	.43	.27	.40
DF ₁	33.	33.	33.	33.	33.	33.	33.	33.	33.
DF ₂	517.	517.	517.	517.	517.	517.	517.	517.	517.
F	3.941	2.133	1.837	1.534	.765	1.694	3.556	1.254	3.034
P	.0000	.0005	.0038	.0307	.8264	.0103	.0000	.1604	.0000

Tablica 5 (nastavak)

REGRESIJA VARIJABLI EFIKASNOSTI TRETMANA NA VARIJABLE SOCIOLOŠKOG PROSTORA

Varijabla	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	.09	-.05	.09	.21	.16	-.06	-.02	-.03	-.05
2	-.07	.26	-.05	.03	.05	.20	-.04	.05	.09
3	.11	-.11	-.08	-.09	-.05	-.01	.13	-.07	.04
4	.04	.21	-.03	-.01	.04	.03	.11	.03	-.02
5	-.05	.02	.00	.00	.01	-.06	.00	.11	.05
6	-.13	.11	.14	.06	.02	.08	.07	.04	-.04
7	-.06	-.03	-.06	-.07	-.07	.00	-.02	-.06	.06
8	.10	-.17	-.18	.00	-.02	-.04	-.23	-.05	.04
9	.01	.06	.02	-.09	-.10	.04	-.04	-.02	.03
10	-.04	-.02	-.07	.07	.09	.03	-.02	-.05	-.04
11	.01	.10	.12	-.05	-.02	-.04	.07	.21	.01
12	-.04	.00	-.02	-.01	-.01	-.01	.07	-.07	-.08
13	-.10	.06	.03	.02	-.02	-.05	.03	-.05	.08
14	.04	.03	.09	.10	.12	.02	.02	.04	-.09
15	-.01	.06	-.05	-.05	-.01	.05	.01	.02	-.03
16	-.02	-.01	.01	.03	.02	.00	.07	.03	.06
17	.01	-.03	.03	.03	-.04	-.04	-.01	-.01	-.04
18	.07	.06	-.02	-.09	.03	-.06	.06	-.04	-.12
19	.04	.01	.05	.04	.10	-.03	.02	-.01	.05
20	-.11	.03	.02	.02	.01	.03	-.01	.00	-.06
21	.02	-.07	-.08	-.07	-.12	-.05	.00	-.11	-.09
22	.00	-.02	-.05	.09	.03	.01	-.03	-.09	.00
23	.01	-.06	.03	.13	.00	-.03	.00	-.06	.04
24	-.08	.04	.00	-.02	-.04	.02	.01	.11	.01
25	.03	.00	-.01	.12	.08	-.01	-.04	.00	-.11
26	.04	.05	.00	.01	.10	.08	.02	.18	.11
27	.12	-.06	-.05	.06	.05	.05	.00	-.03	-.02
28	.01	.21	.08	.16	.09	.12	.08	.10	-.07
29	.06	-.15	-.01	-.10	-.23	-.10	-.14	-.12	.01
30	-.03	.07	.00	.08	.27	.00	.05	.00	.02
31	-.01	.00	.01	-.06	.01	-.07	-.01	-.06	-.01
32	-.06	.11	.12	-.02	-.03	.02	-.07	-.02	.00
33	-.06	.00	-.03	.04	-.03	.11	.03	-.01	.07
34	-.06	.07	-.01	-.07	-.06	-.07	-.12	-.04	.09
p ²	.09	.35	.14	.15	.16	.11	.09	.13	.10
p	.30	.59	.38	.39	.11	.34	.30	.36	.31
DF ₁	33.	33.	33.	33.	33.	33.	33.	33.	33.
DF ₂	517.	517.	517.	517.	517.	517.	517.	517.	517.
F ²	1.581	8.271	2.578	2.832	3.079	2.016	1.599	2.282	1.678
P	.0226	.0000	.0000	.0000	.0000	.0011	.0199	.0002	.0115

mana s pomoći u procesu mikrosocijalne integracije.

Pripadnost pionirskoj, omladinskoj ili studentskoj organizaciji ima pozitivnu značajnu korelaciju s vrstom zanimanja, što znači da se maloljetnici veće profesionalne razine više uključuju u društvene organizacije od maloljetnika manje profesionalne razine.

Kako se vidi, korelacija socioloških varijabli i varijabli efikasnosti same po sebi teško da bi mogle opravdati pridavanje velikog značenja sociološkim faktorima za proces resocijalizacije. Očito je da određene efekte imaju samo strukture socioloških dimenzija, ne dimenzije same po sebi. Klasičan univarijatan tretman kriminolo-

gijskih problema zbog toga u mnogim slučajevima ne omogućuje otkrivanje stvarnih relacija jer odbacuje informacije koje su posljedica interakcija varijabli, dakle strukturalnih, a ne kvantitativnih efekata.

Budući da su kanoničke veze bile važne, bilo je logično i matematički opravdano izvršiti seriju regresijskih analiza sa svrhom da se odredi utjecaj strukture socioloških dimenzija u postpenalnom razdoblju na svaku resocijalizacijsku varijablu posebno.

Značenje tih resocijalizacijskih varijabli je, naravno, nejednako. Regresijska analiza onih među njima, koje imaju posebnu ulogu u strukturi resocijalizacijskih dimenzija bilo logičku bilo onu koja proistječe iz njihove uloge u konfiguraciji prostora omeđenog vektorima varijabli resocijalizacije, može pružiti dodatne informacije o stvarnom značenju pozicije maloljetnika u sociološkom sagmentu postpenalnog prostora za bitne resocijalizacijske dimenzije.

U tablici 5 nalaze se koeficijenti parcijalne regresije, koeficijenti determinacije i koeficijenti multiple korelacije svake od 18 varijabli efikasnosti na temelju sustava od 34 sociološke karakteristike, kao i značajnosti dobivenih koeficijenata determinacije.

Omjeri varijance kriterijskih varijabli i varijanci prediktorskih varijabli testirani su klasičnim F-testom na razini od $P < 0.05$. Prema tom kriteriju samo dvije varijable efikasnosti, i to varijabla kockanja i varijabla drskog ponašanja, nemaju značajan koeficijent determinacije na temelju varijabli sociološkog prostora.

Budući da je recidivizam u ovom istraživanju mjeran s dvije kategorije, tj. predstavljao je binarnu varijablu, može se regresija socioloških dimenzija na pojavu ili odsustvo recidivizma tretirati i kao diskriminativna analiza onih maloljetnika koji su recidivirali i onih koji nisu recidivirali u prostoru socioloških dimenzija.

Multipla korelacije između varijable recidivizma i socioloških varijabli kao prediktora iznosi .45, iz čega proizlazi da sociološke karakteristike maloljetnih delinkvenata imaju 20% zajedničke varijance s varijablom recidivizma. Najbolje prognoziraju kriterij ove sociološke varijable: dob maloljetnika, nadzor roditelja, veličina porodice, kažnjavanje frustracijom društvenih potreba, pomoć u traženju zaposlenja ili produžetku školovanja, pomoć u procesu mikrosocijalne integracije i postojanje devijantnih grupa u kraju u kojem maloljetnik živi. Svi značajni regresijski koeficijenti numerički su negativni, ali je logički smjer nekih među njima drugačiji s obzirom na način skaliranja. Navedene sociološke karakteristike diskriminiraju one maloljetnike koji su recidivirali od onih koji nisu ponovno vršili krivična djela u postpenalnom razdoblju, ali kako je zajednička varijacija oba prostora relativno mala (svega 20%), diskriminacija recidivista od nerekidivista i prognoza maloljetnikova postpenalnog ponašanja s obzirom na recidivizam na temelju socioloških varijabli nije pouzdana.

Očito je prema tome da sociološki uvjeti imaju relativno malo značenje za bitno obilježje procesa resocijalizacije. Standardna pogreška prognoze recidivizma na temelju strukture socioloških dimenzija u postpenalnom razdoblju iznosi gotovo 0.90 što očito invalidira primjenu samo socioloških informacija za predikciju uspjeha resocijalizacije po legalnom kriteriju, a dovodi u sumnju i mnoge teorije o značenju socioloških činilaca za prognozu delinkventne aktivnosti formirane uostalom češće na temelju spekulativnog, nego na temelju kritičkoga, empirijskog pristupa. Ali u istraživanju fenomena koji je toliko složen kao što je proces resocijalizacije maloljetnih delinkvenata i male količine informacija, često su od velike koristi. Pod uvjetom da je značenje socioloških dimenzija samosvojno i da

nije virtualno sadržan u informacijama koje se mogu dobiti iz drugih segmenata određuju sintalitet maloljetnika (kao što su strukture kontrolnih i regulativnih dimenzija sistema za primanje, zadržavanje i transformaciju informacija i donošenja odluka ima i znanstvenog i praktičnog postavljanja dimenzija s obranom na mogućnost predikcije recidivizma.

Iterativna se procedura pokazala da se ni jedna od socioloških varijabli ne može odbaciti bez **statistički** značajnog smanjenja pouzdanosti prognoze. Ali, praktički, tek je relativno mali broj dimenzija dovoljan da se dostigne više od 80% objašnjene varijance recidivizma. Među njima su najvažnije one koje određuju stupanj postpenalne pomoći ili tako povoljnu poziciju primarne grupe u koju se maloljetnik vraća da takva pomoć i nije potrebna. Cjelovitost porodice koja može pružiti maloljetniku socijalno prihvatljive uzorke ponašanja, i uspješnu kontrolu tog ponašanja, i njena aktivnost koja omogućuje uklapanje maloljetnika u najvažnije ustanove u okviru kojih se razvija njegova priprema za buduću profesionalnu aktivnost, određuju u relativno znatnoj mjeri uspjeh resocijalizacije sveden na odsustvo recidivizma.

Konfiguracija cijelog prostora ipak je nešto drugačija. U prvom redu recidivizam zavisi od dobi; mlađi maloljetnici recidiviraju manje, vjerojatno većinom i zato što se među starijima nalaze oni kojima su zbog težih oblika devijantnog ponašanja izrečene zavodske sankcije. Među ekološkim činiocima postojanje devijantnih grupa u kraju gdje maloljetnik živi ima izrazito negativan utjecaj. Usput bi ipak trebalo spomenuti da postoji negativan utjecaj, doduše znatno manjeg intenziteta, nepostojanje religioznih organizacija u tim krajevima, što možda dovoljno svjedoči da društvene organizacije nisu preuzele sve funkcije važne za socijalizaciju omladine.

Naravno, postpenalna pomoć ima znatan pozitivan utjecaj, ali je zanimljivo da među te oblike pomoći ne pripada materijalna pomoć; ona je logički negativan supresor iz čega se može zaključiti da postpenalna briga svedena na pružanje materijalne pomoći u najmanju ruku nema nikakvog učinka.

Nadzor koji provodi cjelovita porodica, posebno je važan. Pri tome je nevažan socijalno-ekonomski status porodice, pa čak i kulturna razina mikrosredine. Važniji je stav i aktivnost porodice, a ne njen stvarni status na stratifikacijskim dimenzijama.

Ipak, utjecaj svih tih činilaca je, na žalost, malen. No pitanje je daje li to stvarno osnovu za pedagoški pesimizam, kada je gotovo sasvim sigurno da je lakše mijenjati osobine ličnosti u užem smislu od sredine u kojoj će se maloljetnik naći u postpenalnom razdoblju.

Sljedeću varijablu efikasnosti tretmana, tj. odsutnost alkoholizma najbolje predviđaju nepružanje materijalne pomoći u postpenalnom razdoblju, broj završenih razreda, neopravdavanje porodice devijantnog ponašanja maloljetnika, odsutnost kažnjavanja frustracijom bioloških motiva i uspješno pružena pomoć u traženju zaposlenja ili školovanja. Međutim, zajednička varijacija prediktorskih varijabli i odsustva alkoholizma iznosi svega 12%. Premda alkoholizam maloljetnika nije toliko raširena sociopatološka pojava i premda je zajednička varijanca odsustva alkoholizma i socioloških dimenzija relativno mala, ipak je potrebno raditi na prevenciji te pojave mijenjanjem socijalne sredine, jer je poznato kako alkoholizam ima određenog utjecaja na uključivanje u devijantne grupe i na formiranje asocijalnih i antisocijalnih modela ponašanja. Osim toga, poznato je da se većina alkoholičara regrutira upravo u mlađoj dobi.

Prevenciju maloljetničkog alkoholizma potpomaže podizanje obrazovne

razine maloljetnika i negativan stav primarne grupe prema njegovu asocijalnom i antisocijalnom ponašanju. Pri tome je važan i stav društvenih faktora, jer pomoć kod uključivanja u institucionalizirane forme aktivnosti smanjuje vjerojatnost alkoholizma. Vjerojatnost pojave alkoholizma smanjuje se i ukoliko izostane materijalna pomoć maloljetniku; to vjerojatno zato što maloljetnik zbog nedostataka financijskih sredstava ne može kupovati alkohol. Ipak, iako je djelovanje socioloških dimenzija na alkoholizam maloljetnika ponekad i odlučan, ostaje još više od 80% varijance alkoholizma koja nije objašnjena tim dimenzijama.

Treća kriterijska varijabla, odsutnost skitnje, najbolje se može predvidjeti s dobi maloljetnika, s nemogućnošću školovanja, kulturnom razinom mikrosredine i manjom teritorijalnom mobilnošću porodice. Koeficijent determinacije odsutnosti skitnje na temelju socioloških karakteristika iznosi samo 10. Skitnja kao lakši oblik asocijalnog ponašanja zastupljena je, prije svega, kod mlađih osoba i osoba koje potječu iz mikrosredina niske kulturne razine. Pozitivan utjecaj na taj oblik asocijalnog ponašanja imaju loše mogućnosti školovanja ili zaposlenja, što znači da je, vjerojatno, riječ o maloljetnicima koji potječu iz vrlo siromašnih sredina. Mobilnost porodice također pogoduje pojavi skitnje. Međutim, može se očekivati da se taj oblik asocijalnog ponašanja najviše smanjuje u funkciji dobi. Kako se čini, socijalni faktori nisu odlučujući u prognozi tog oblika asocijalnog ponašanja, jer objašnjavaju svega 11% varijance varijable - odsutnost skitnje.

Najveće beta koeficijente na varijablu efikasnosti krivičnih sankcija odsutnost prosjačenja — imaju ove sociološke karakteristike: starost maloljetnika, promjena škole ili radne organizacije, nadzor roditelja i pomoć u procesu mikrosocijalne integracije.

Mobilnost u odnosu prema školi ili zaposlenju i pomoć u procesu mikrosocijalne integracije pozitivno utječu na odsutnost prosjačenja, a mladost maloljetnika i slab nadzor roditelja smanjuju efekt tretmana u odnosu prema resocijalizacijskoj varijabli. Vidljivo je da pomoć društvenih ustanova u procesu mikrosocijalne integracije povoljno utječe na neke simptome maloljetnikove resocijalizacije. No zastupljenost prosjačenja maloljetnika nije toliko velika, a da bi se odsutnost prosjačenja moglo smatrati važnijim indikatorom uspješne integracije maloljetnika u mikro i makrosocijalnoj sredini. Osim toga, čini se da na tu asocijalnu pojavu pretežno djeluju drugi činioci, a ne sociološke karakteristike, jer one objašnjavaju svega 9% varijance tog indikatora resocijalizacije.

Odsutnost tapkarenja najbolje se može prognozirati institucijskom mobilnošću, odsustvom nadzora roditelja i sociopatoloških pojava u porodici i uspješnom pomoći u procesu mikrosocijalne integracije. Negativna usporedna projekcija nadzora roditelja na odsutnost tapkarenja može se objasniti supresorskim djelovanjem varijable sociopatološke pojave u porodici, s kojom varijabla — nadzor roditelja — ima relativno visoku vezu.

Institucijska mobilnost maloljetnika pogoduje smanjenju pojave tapkarenja vjerojatno zbog toga što otežava uključivanje maloljetnika u novu, pa time i u devijantnu sredinu. Zanimljivo je da je ta pojava zapažena i kod prosjačenja. Pomoć društvenih ustanova i ovdje pozitivno utječe na resocijalizaciju maloljetnika u smislu odsutnosti tapkarenja. Svega 10% varijance te varijable efikasnosti tretmana, koju objašnjavaju sociološke karakteristike, ne omogućuje uspješnu prognozu tapkarenja, odnosno odsutnosti tapkarenja, na temelju sustava karakteristika maloljetnikove mikro i makrosocijalne sredine.

Odsutstvo besposličarenja predvidivo je s dobi maloljetnika, vrstom zanimanja koje je maloljetnik odabrao, nemogućnošću školovanja, promjenama škole ili radne organizacije, smanjenim nadzorom roditelja, dobrim odnosima u porodici, nesudjelovanjem porodice u deliktima maloljetnika, intervencijama centra za socijalni rad, pomoći u traženju zaposlenja ili nastavljanju školovanja i nedavanjem materijalne pomoći maloljetniku. Negativni koeficijent parcijalne regresije nadzora roditelja zapravo je logički pozitivan jer se ta varijabla ponaša kao supresor. Zajednička varijabla odsutnosti besposličarenja i sociološkog prostora iznosi gotovo 19%. Može se reći da tu zajedničku varijancu kriterijske i varijabli prediktora objašnjavaju pozitivni odnosi članova mikrogrupe u manjoj mjeri, a veća profesionalna razina maloljetnikova i uspješna pomoć društvenih faktora kod uključivanja u institucionalizirane oblike ponašanja u većoj mjeri. Osim toga taj oblik asocijalnog ponašanja karakterističan je za mlađe osobe.

Iako je odsutnost besposličarenja, uz uspjeh u profesionalnoj aktivnosti ili školovanju, jedan od važnijih pozitivnih indikatora resocijalizacije maloljetnika u postpenalnom razdoblju, količina varijance odsustva besposličarenja koju objašnjavaju sociološke dimenzije pokazuje da su za odsutnost besposličarenja uglavnom odgovorni neki drugi faktori.

Vanjski izgled maloljetnika (varijabla čistoća i urednost) najbolje se može predvidjeti brojem završenih razreda i prisustvom grdnje kao stila kažnjavanja koje provodi primarna grupa. Također značajne beta koeficijente na tu tretmansku varijablu imaju intervencije centra za socijalni rad s negativnim predznakom i pomoć u traženju zaposlenja ili nastavku školovanja s pozitivnim predznakom. Na taj pozitivni indikator resocijalizacije, sociološke dimenzije utječu relativno više nego na odsutnost asocijalnih ob-

lika ponašanja. Iterativni postupak pokazao da se gotovo trećina objašnjene varijance varijable vanjskog izgleda može objasniti stupnjem kulturne razine mikrosredine. U pozitivnom smislu djeluje i razina obrazovanja maloljetnika i specifični pedagoški postupci mikrosredine. Unatoč toga odlučnog utjecaja na vanjski izgled maloljetnika u postpenalnom razdoblju imaju i neki drugi faktori, jer više od 80% varijance te varijable efikasnosti nije objašnjeno sociološkim dimenzijama.

Varijabla nošenja duge kose ima veoma malu količinu zajedničke varijance sa skupom socioloških varijabli (9%). Za pretežni dio te zajedničke varijance odgovorne su ove sociološke varijable: mogućnost školovanja ili zaposlenja, nepotpunost porodice, školska sprema oca i intervencije centra za socijalni rad. Čini se da centri za socijalni rad interveniraju nešto više ako maloljetnik, uz probleme koji zahtijevaju društvenu intervenciju, nosi dugu kosu. Nošenje duge kose povezano je pozitivno s višom obrazovnom razinom oca ili substituta i većom mogućnošću uključivanja maloljetnika u institucijski subsistem. Međutim, mogućnost prognoze tog detalja vanjskog izgleda maloljetnika u postpenalnom razdoblju na temelju obilježja maloljetnikove uže i šire socijalne sredine, vrlo je mala, a nije ni toliko bitna. Prihvatljiva je pretpostavka da su za dužinu kose pretežno odgovorni neki faktori ličnosti.

Jedan od najvažnijih indikatora resocijalizacije maloljetnika jest njegov uspjeh u školi ili na poslu. Najveće koeficijente parcijalne regresije na uspjeh u školi ili poslu imaju vrsta zanimanja, broj završenih razreda i pomoć u traženju zaposlenja ili nastavku školovanja. Nešto niže koeficijente parcijalne regresije na kriterijsku varijablu uspjeha imaju mogućnost školovanja ili zaposlenja, potpunost porodice, školska sprema oca, materijalna pomoć centra za socijal-

ni rad i nepostojanje devijantnih grupa u kraju gdje maloljetnik živi. Varijable školska sprema oca i mogućnost školovanja ili zaposlenja ponašaju se kao supresori zbog relativno visoke međusobne veze, pa to može objasniti njihov, prividno negativan (a stvarno pozitivan), utjecaj na kriterijsku varijablu. Moglo se i očekivati da će razina profesionalne i obrazovne razine, cjelovitost porodice, društvena pomoć pri uključivanju u školske i profesionalne aktivnosti i odsutnost devijantnih grupa u kraju u kojem maloljetnik živi povećati šansu uspjeha maloljetnika u školovanju ili zaposlenju kao indikatoru njegove resocijalizacije.

Sociološke karakteristike objašnjavaju 35% varijance uspjeha u profesionalnoj aktivnosti. Iterativni postupak pokazuje da najviše pridonose zajedničkoj varijanci, i to redom profesionalna razina, društvena pomoć kod institucijske integracije, razina obrazovanja maloljetnika i njegova oca ili substituta, intervencije centra za socijalni rad, mogućnosti školovanja ili zaposlenja, nadzor roditelja, odsutnost devijantnih grupa i prisutnost religioznih organizacija u kraju u kojem maloljetnik živi.

Prediktorska varijabla »vrsta zanimanja« iscrpljuje gotovo 50% zajedničke varijance, a njezin je doprinos predikciji uspjeha u institucijskim aktivnostima pozitivan. To bi značilo da se s uključivanjem maloljetnika u zanimanje veće profesionalne razine povećava i šansa njihova uspjeha u tim zanimanjima. Međutim, moguće je, također, da je samo kategorija »bez zanimanja« iznimno važna pri prognozi uspjeha u institucionaliziranim oblicima aktivnosti. Za uspjeh resocijalizacije maloljetnika u postpenalnom razdoblju vjerojatno je važnije uključivanje u bilo koji oblik institucionalizirane aktivnosti nego profesionalna razina te aktivnosti. Relativno visoka proporcija zajedničke varijable varijance uspjeha u zani-

nju ili školi i varijable — vrsta zanimanja — upućuje na zaključak da je integriranje omladine u obrazovne ili profesionalne ustanove važan faktor prevencije maloljetničke delinkvencije. Da je u tom procesu nužna i pomoć društvenih ustanova, a ne samo povoljna konstelacija faktora mikrosredine (sređeni odnosi u primarnoj grupi i njezin stav prema maloljetniku kao i njezine relativno veće mogućnosti školovanja maloljetnika), govori i, druga po količini objašnjena varijanca, projekcija varijable pomoći u traženju zaposlenja ili školovanja na uspjeh u institucionaliziranim oblicima aktivnosti maloljetnika u postpenalnom razdoblju.

Iako je utjecaj religioznih organizacija prilično mali, on nije i najmanji u toj konstelaciji socioloških faktora (nalazi se između prvih deset, po količini objašnjene varijance, najvećih prediktora), pa bi to moralo biti upozorenje društvenim institucijama da pojačaju svoju aktivnost, kako bi se što više smanjio manevarski prostor religioznih organizacija.

Sustav socioloških dimenzija objašnjava uspjeh u poslu ili školi bolje od ijednog drugog upotrijebljenog indikatora resocijalizacije maloljetnih delinkvenata. Ipak, ostaje još više od 60% varijance toga najvažnijeg pozitivnog indikatora resocijalizacije, koja nije mogla biti objašnjena primijenjenim sustavom socioloških dimenzija.

Kriterijsku varijablu materijalnog pomaganja porodice najbolje prognoziraju slijedeće sociološke karakteristike: cjelovitost porodice, školska sprema oca (negativni beta ponder), kulturna razina mikrosredine, koja djeluje kao supresor školske spreme oca, odsustvo devijantnih grupa u kraju u kojem maloljetnik živi. Koefficient determinacije od .14 pokazuje da je teško predvidjeti taj oblik resocijalizacije maloljetnika samo na temelju socioloških varijabli. Ipak, kvalitet primarne grupe s obzirom na

obrazovnu i kulturnu razinu određuje u relativno najvećoj mjeri financijsku participaciju maloljetnika u životu te grupe.

Positivan odnos prema porodici, kao jedan od indikatora efikasnosti tretmana, najbolje prognoziraju starost maloljetnika, uvjerenje i savjetovanje i kažnjavanje frustracijom društvenih motiva kao stil pedagoškog postupka primarne grupe, te društvena pomoć u traženju zaposlenja ili nastavku školovanja. Zanimljivo je da maksimalni koeficijent parcijalne regresije ima varijabla starosti, što pokazuje da se pozitivan odnos prema porodici donekle formira u funkciji dobi. Čini se da je pozitivna veza između dobi i odnosa prema mikrogrupi uvjetovana nekim drugim faktorima, najvjerojatnije stabilizacijom razvoja ličnosti u kasnijoj dobi. Za formiranje pozitivnog odnosa prema mikrogrupi važan je i pozitivan stav mikrogrupe prema maloljetniku. Svi navedeni socijalni činioci ipak ne sudjeluju toliko da bi prognoza tog indikatora resocijalizacije bila pouzdana, jer zajednička varijanca kriterijske varijable odnosa prema porodici i sistema socioloških varijabli je, kao i inače, prilično mala i iznosi svega 15%.

Društvena pomoć u procesu mikro-socijalne integracije i nedavanje materijalne pomoći centra za socijalni rad, najbolji su prediktori kriterijske varijable nepripadanja devijantnim grupama.

Nešto su slabiji prediktori još starost maloljetnika, kohezivnost porodice, neprimjenjivanje fizičkog kažnjavanja u odgoju maloljetnika i uključivanje ispitanika u druge aktivnosti. Zanimljivo je spomenuti da povećana stopa kriminaliteta i postojanje devijantnih grupa u maloljetnikovu kraju nemaju nikakva utjecaja na taj indikator resocijalizacije.

Tvrđnje da su baš te dvije socijalne pojave u većem broju slučajeva odlučni činioci za devijantno ponašanje maloljetnika, nemaju, čini se, solidnog

temelja. Čini se da je za odvajanje maloljetnika od devijantne sredine mnogo važnija društvena i porodična briga za uključivanje maloljetnika u socijalno pozitivnu sredinu. No odluku o vjerojatnosti nepripadanja maloljetnika devijantnim grupama u postpenalnom razdoblju, ne može se donijeti samo na temelju sustava dimenzija njegove socijalne sredine, jer ona podliježe grešci više od 80%.

Pripadnost pionirskoj, omladinskoj ili studentskoj organizaciji, kao pokazatelja stupnja resocijalizacije maloljetnog delinkventa, prognoziraju jedino vrsta zanimanja i pomoć u traženju zaposlenja ili nastavku školovanja od cijelog skupa socioloških varijabli. Koeficijent determinacije te kriterijske varijable na temelju socioloških varijabli iznosi svega .11 pa za praktične svrhe predviđanja pripadnosti pionirskoj, omladinskoj ili studentskoj organizaciji na temelju socioloških varijabli nije upotrebljiv. Prema visini koeficijenata parcijalne regresije socioloških varijabli vidi se da je izraziti prediktor pripadanja društvenim organizacijama vrsta zanimanja maloljetnika. I ovdje se može dogoditi sličan fenomen kao i kod resocijalizacije varijable uspjeha u školovanju ili zanimanju, tj. da na uključivanje maloljetnika u omladinske društvene organizacije uvelike djeluje samo pripadanje maloljetnika institucijskom subsistemu, a ne i profesionalna razina u tom subsistemu.

Zajednička varijanca pripadanja SKJ i sistema socioloških varijabli vrlo je mala i iznosi samo 9%. Budući da je samo 10 maloljetnih delinkvenata od čitavog uzorka bilo učlanjeno u SKJ, teško zaključiti bilo što pouzdano o utjecaju socioloških varijabli na pripadnost SKJ. Može se samo reći da nešto više beta pondera na tu kriterijsku varijablu imaju mogućnost školovanja ili zaposlenja i broj završenih razreda s pozitivnim predznakom i školska sprema oca, materijalna pomoć maloljetniku i pripad-

nost religioznim organizacijama s negativnim predznakom. Negativni predznak školske spremne oca posljedica je djelovanja supresora, pa je utjecaj obrazovne razine oca na članstvo u SK zapravo pozitivan. Simptomatično je, unatoč tako maloj zajedničkoj varijanci, da veću vjerojatnost pripadanja organizaciji SKJ imaju maloljetnici općenito većih mogućnosti i veće obrazovne razine, što je djelomično indikator nedovoljnog rada organizacije SKJ s omladinom koja pripada marginalnim društvenim grupama.

Pripadnost društveno-kulturnim organizacijama kao kriterijsku varijablu efikasnosti sankcija prognozira najbolje kulturna razina mikrosredine. Osim te varijable javljaju se još i promjena škole ili radne organizacije, fizičko nekažnjavanje maloljetnika, kažnjavanje maloljetnika frustracijom biotičkih motiva, uključivanje ispitanika u druge aktivnosti i nedavanje materijalne pomoći centra za socijalni rad, kao nešto slabiji prediktori pripadanja društveno-kulturnim organizacijama. Predznake koeficijenta parcijalne regresije, suprotne očekivanju, kod varijabli kažnjavanje frustracijom bioloških motiva, i materijalna pomoć centra za socijalni rad, može se objasniti djelovanjem supresora. Zajednička varijanca socioloških karakteristika kao prediktorskih varijabli i pripadanja društveno-kulturnim organizacijama kao kriterijske varijable, prilično je niska (13%).

Iterativni je postupak pokazao da u varijanci sudjelovanja maloljetnika u organiziranim neprofesionalnim aktivnostima omladine najviše sudjeluje aktivni stav primarne grupe prema tim aktivnostima i njezina kulturna razina, iako je cjelokupna objašnjena varijanca te kriterijske varijable prilično mala. Kako niža kulturna razina mikrosredine smanjuje vjerojatnost uključivanja maloljetnika u te organizacije, društvena pomoć kod uključivanja u socijalnu sredinu u toku

procesa resocijalizacije u toj konstelaciji socioloških činilaca, uopće ne djeluje na tu resocijalizacijsku varijablu, trebalo bi razmisliti o mijenjanju načina rada društvenih ustanova, ukoliko se želi povećati integracija omladine u institucijski neprofesionalni društveni subsistem.

Također je mala količina zajedničke varijance između kriterijske varijable pripadanja sportskim organizacijama i sistema socioloških varijabli (10%). Tu kriterijsku varijablu najbolje objašnjavaju uključivanje ispitanika u druge aktivnosti s pozitivnim predznakom te teritorijalna mobilnost i društvena lišavanja maloljetnika s negativnim predznakom. I ovdje, kao i pri uključivanju maloljetnika u društveno-kulturne organizacije, prvotni pozitivan utjecaj ima aktivan stav primarne grupe prema institucijskoj sportskoj aktivnosti maloljetnika. Kako je poznato iz novijih istraživanja bavljene kineziološkim aktivnostima znatno reducira delinkventne uzorke ponašanja pa bi uključivanje omladine u sportske organizacije morala biti briga i društvenih faktora, a ne samo mikrosocijalnih faktora; jer kako pokazuju rezultati regresijskog postupka, društveni faktori nemaju nikakva utjecaja na participaciju maloljetnih delinkvenata u sportskim organizacijama u postpenalnom razdoblju.

Iz regresijske analize vidi se da su relativno najbolje determinirane sociološkim dimenzijama varijable uspjeh u školovanju ili zaposlenju, recidivizam i odsutnost besposličenja.

Ujedno su to i indikatori kojima se najbolje može vrednovati resocijalizacija maloljetnih delinkvenata u postpenalnom razdoblju, pa informacije o sociološkim dimenzijama mogu biti veoma korisne, ali ne i dovoljne, u programiranju procesa resocijalizacije. Naime, sudeći po količini objašnjene varijance navedenih varijabli efikasnosti većina su za uspješnu resocijalizaciju maloljetnih delinkvena-

ta odgovorni neki drugi, a ne sociološki činioци.

Potrebno je naglasiti da postoji jedan subskup socioloških varijabli koje se najčešće javljaju kao prediktori uspješne resocijalizacije maloljetnih delinkvenata. To su dobri odnosi u porodici, kulturna razina mikrosredine i uključivanje maloljetnika u druge aktivnosti, dakle povoljna struktura primarne grupe, s jedne strane, te pomoć u procesu mikrosocijalne integracije i pomoć u traženju zaposlenja ili nastavku školovanja, dakle društvena briga o maloljetniku u postpenalnom razdoblju, s druge strane. Osim toga, na povoljan tok procesa resocijalizacije pozitivno utječu i obrazovna i profesionalna razina samog maloljetnika.

Kako te sociološke karakteristike očito potpomažu proces resocijalizacije maloljetnih delinkvenata, trebalo bi im dati veće značenje pri programiranju penološkog tretmana, jer je nepobitno da je efikasnost tretmana zavisna donekle i od socioloških činilaca. Iako je njihov utjecaj relativno mali, sigurno je da on postoji, kao i da jednak tretmanski postupak na maloljetnim delikventima koji imaju različite sociološke karakteristike, ukoliko su ostali uvjeti konstantni, neće dati iste efekte.

Rezultati regresijske analize u skladu su s prije analiziranim rezultatima kanoničke analize. Kanonička korelacijska analiza je, također, pokazala da postoji povezanost između većine socioloških dimenzija i najvažnijih indikatora uspješnosti procesa resocijalizacije. Međutim, stupanj te veze je prilično mali, pa se može tvrditi da sociološke dimenzije, kako su mjerene u ovom istraživanju, zasigurno nisu jedine, a pogotovo ne ni najvažnije, determinante uspješnosti resocijalizacijskog procesa kod maloljetnih delinkvenata u postpenalnom razdoblju.

4. ZAKLJUČAK

Utjecaj konfiguracije socioloških dimenzija koje određuju strukturu so-

cijalnog prostora u postpenalnom razdoblju na proces resocijalizacije maloljetnika, statistički je značajan čak u 8 kanoničkih dimenzija, ali nije velik ni na jednoj od njih! Sociološke varijable koje najvećma određuju strukturu kanoničkih faktora u sociološkom prostoru, indikatori su, redovito, strukture primarne grupe i intenziteta i uspješnosti postpenalne pomoći. Indikatori resocijalizacije, koji ponajviše određuju strukturu kanoničkih faktora u prostoru varijabli resocijalizacije, formiraju redovito latentne dimenzije, koje su ili generator antisocijalnog ili generator asocijalnog ponašanja.

Uspješna integracija maloljetnika u ustanove za odgoj i obrazovanje ili organizacije udruženog rada glavna je, uz odsutnost recidivizma, mjera efikasnosti resocijalizacije. Ta se dva indikatora i najbolje mogu predvidjeti na temelju analiziranog sustava socioloških varijabli, premda ponovno s nevelikim brojem svoje varijance.

Činjenica da sustav socioloških varijabli u relativno maloj mjeri dopušta predikciju procesa resocijalizacije u cjelini, ili pojedinih, pa i najvažnijih, indikatora toga procesa može se pripisati djelovanju većeg broja faktora. Gotovo je sigurno da je relativno slaba predikcija sustava socioloških varijabli posljedica izvanredno velikog kompleksiteta procesa resocijalizacije. Taj proces ne zavisi samo od konfiguracije socijalnog prostora, već i od konfiguracije regulativnih i kontrolnih mehanizama, čija je varijanca tek uglavnom egzogenog porijekla.

Može se, međutim, pretpostaviti da su relativno niski koeficijenti kanoničke korelacije i, posebno za recidivizam, odveć niski koeficijenti multiple korelacije posljedica nedovoljne količine informacija koju emitira sustav socioloških varijabli. Kako je dobro poznato, operacije mjerenja u sociologiji bremenite su ne samo veli-

kim opsegom specifične već i nedopustivo velikim opsegom varijance pogreške. Tradicionalna bezbrižnost sociologa da osiguraju pouzdane i valjane informacije reflektirala se pretežno i u ovom istraživanju zbog toga što u vrijeme njegova provođenja, kao uostalom i danas, nije postojao, i ne postoji, uistinu uspješan sistem za dobivanje valjanih socioloških informacija. Kako sociološke varijable sa slabim pouzdanjem predviđaju i same sebe, ne može se očekivati da će biti pouzdanije u predikciji ma kog vanjskog kriterija. Donekle je količina nevaljale varijance utjecala i na vrijednosti sustava varijabli za procjenu procesa resocijalizacije. Taj je proces procijenjen varijablama koje su, također, u suštini sociološke, pa zbog

toga, unatoč svih nastojanja da se konstruira objektivan, valjan i pouzdan instrument za njihovu procjenu, opterećene nedopustivom količinom specifične i eror varijance. Potrebno je, međutim, upozoriti da djelovanje tih činilaca sigurno nije bio odlučan. Zbog kompleksnosti resocijalizacijskog procesa njegova predikcija vjerojatno ne bi mogla biti bitno bolja i kada bi sociološke varijable i varijable resocijalizacije imale znatno bolje metrijske karakteristike.

Stoga bi, za uspješnije objašnjenje i predikciju procesa resocijalizacije, trebalo prikupiti znatno više relevantnih informacija, u prvom redu psihološke prirode; a to će upravo biti i predmet daljih istraživanja.

M. Mejovšek, S. Horga and K. Momirović

CANONICAL RELATIONS BETWEEN SOCIOLOGICAL CHARACTERISTICS AND RESOCIALISATION EFFICACY IN POSTPENAL PERIOD

Summary

The aim of this work as integral part of a complete research project was to determine relations between sociological characteristics of juvenile delinquents and efficacy of sanctions given during penal treatment.

The sample consisted of 552 male juvenile delinquents, 14—21 years old, with minimal educational level of 4 years primary school.

Social workers judged delinquents' sociological characteristics and their resocialisation efficacy by using two questionnaires, constructed for the purpose of that project. All variables were at least of ordinal type.

Eight canonical roots were statistically significant, but not very big. Canonical factors in sociological space were determined mostly by family structure and intensity and success of postpenal help. The structure of canonical factors in resocialisation variables space was mostly determined by antisocial and asocial behaviour.

The best measures of resocialisation efficacy, i. e. successful integration in school or in job and absence of recidivism could be regressionally best predicted on the basis of system of sociological variables.